

ЩОДО ІНСТИТУТУ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

REGARDING THE INSTITUTION OF MULTIPLE CRIMINAL OFFENSES IN THE DRAFT CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Звенигородський О.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка»
orcid.org/0000-0003-1386-4919

У статті встановлені особливості модифікації інституту множинності кримінальних правопорушень у проєкті Кримінального кодексу України, з точки зору його відповідності принципам юридичної визначеності та системності. Враховуючи сучасний стан кримінального законодавства, зазначено пріоритетність завдання його реформування нормативним шляхом, зокрема інституту множинності кримінальних правопорушень, що не відповідає сучасній доктрині європейського кримінального права, має суперечливе нормативне вираження та викликає ускладнення при кримінально-правовій кваліфікації. Зазначено що проблемними питаннями для науки кримінального права та судової практики залишаються: 1) відсутність єдиного доктринального та нормативного визначення множинності кримінальних правопорушень; 2) неврахування законодавцем специфіки єдиного кримінального правопорушення у диспозиції кримінально-правових норм, що створює складнощі у їх відмежуванні від окремих видів множинності кримінальних правопорушень, 3) відсутність єдиної позиції щодо визначення критеріїв поділу форм (видів) множинності кримінальних правопорушень та їх кваліфікації.

Підсумовано, що відмова розробників проєкту КК від традиційної доктрини в регламентації поняття множинності кримінальних правопорушень, їх форм (видів), єдиного кримінального правопорушення проходить поетапно і пов'язана з чітким слідуванням принципу юридичної визначеності та передбаченням окремої кримінально-правової кваліфікації і, відповідно, окремого застосування кримінально-правових заходів за кожне вчинене кримінальне правопорушення, зокрема, якщо такі кримінальні правопорушення передбачені однією статтею або частиною статті Особливої частини.

Констатовано про необхідність у проєкті КК наявності розділу, що регламентує множинність кримінальних правопорушень, єдине кримінальне правопорушення, що сприяло б реалізації завдання нормативного визначення тих інститутів кримінального права, що мають доктринальне вираження (за прикладом того, як проєкт КК визначає нормативне поняття складу кримінального правопорушення та його елементів) та збергло б системність усіх інститутів кримінального права та у повній мірі відповідало принципу юридичної визначеності.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальне правопорушення, інститут множинності кримінальних правопорушень, єдине кримінальне правопорушення, форми множинності кримінальних правопорушень, проєкт Кримінального кодексу України, принципи кримінального права.

The article establishes the features of the modification of the institution of the plurality of criminal offenses in the draft Criminal Code of Ukraine, from the point of view of its compliance with the principles of legal certainty and systematicity. Taking into account the current state of criminal legislation, the priority of the task of its reformation by regulatory means is indicated, in particular, the institution of the plurality of criminal offenses, which does not correspond to the modern doctrine of European criminal law, has a contradictory normative expression and causes complications in criminal law qualification. It is noted that the problematic issues for the science of criminal law and judicial practice remain: 1) the absence of a single doctrinal and normative definition of the plurality of criminal offenses; 2) the legislator's failure to take into account the specifics of a single criminal offense in the disposition of criminal law norms, which creates difficulties in distinguishing them from individual types of the plurality of criminal offenses, 3) the absence of a single position on determining the criteria for dividing the forms (types) of the plurality of criminal offenses and their qualification.

It is summarized that the rejection of the draft Criminal Code developers from the traditional doctrine in regulating the concept of the plurality of criminal offenses, their forms (types), a single criminal offense took place in stages and is associated with a clear adherence to the principle of legal certainty and the provision of a separate criminal-legal qualification and, accordingly, a separate application of criminal-legal measures for each criminal offense committed, in particular, if such criminal offenses are provided for by one article or part of an article of the Special Part.

It is stated that the draft Criminal Code needs to have a section regulating the plurality of criminal offenses, a single criminal offense, which would contribute to the implementation of the task of normatively defining those criminal law institutions that have doctrinal expression (following the example of how the draft Criminal Code defines the normative concept of the composition of a criminal offense and its elements) and would preserve the systematicity of all criminal law institutions and fully comply with the principle of legal certainty.

Key words: criminal law, criminal offense, institution of plurality of criminal offenses, single criminal offense, forms of plurality of criminal offenses, draft Criminal Code of Ukraine, principles of criminal law.

Постановка проблеми. Сучасний стан кримінального законодавства України зумовив необхідність підготовки нового Кримінального кодексу (далі – проєкт КК), що має свої соціальні, політичні, економічні, міжнародні, кримінологічні, правові, доктринальні передумови, а також необхідність реагування на виклики російсько-української війни, адаптацією законодавства України у процесі євроінтеграції тощо [1, с. 17]. Підготовка перспективного кримінального законодавства розпочалася відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 року, коли було утворено Комісію з питань правової реформи, частиною якої стала Робоча група з питань розвитку кримінального права (далі – Робоча група), яка працює над проєктом КК [2].

Одним з актуальних напрямів реформування кримінального законодавства залишається інститут множинності кримінальних правопорушень, що на теперішній час не має чіткого нормативного визначення, є дискусійним для доктрини кримінального права та викликає ряд проблем у практиці правозастосування.

Зокрема, проблемними питаннями для науки кримінального права щодо інституту множинності кримінальних правопорушень є: 1) відсутність єдиного доктринального та нормативного визначення множинності кримінальних правопорушень; 2) неврахування законодавцем специфіки єдиного кримінального правопорушення у диспозиції кримінально-правових норм, що створює складнощі у їх

відмежуванні від окремих видів множинності кримінальних правопорушень, 3) відсутність єдиної позиції щодо визначення критеріїв поділу форм (видів) множинності кримінальних правопорушень та їх кваліфікації та інше.

Погоджуючись з думкою Н. І. Устрицької, варто констатувати, що з огляду на відносну теоретичну розробленість інституту множинності кримінальних правопорушень останній характеризується проблемами нормативного, теоретичного та правозастосовного характеру, які можливо подолати лише нормативним шляхом [3, с. 541].

Одним з таких шляхів є положення проекту КК щодо інституту множинності, що протягом його розробки змінювалися від його детальної регламентації (включно з його структурним елементом – одиничним кримінальним правопорушенням), й до відмови від його окремого визначення та перенесення до інституту кваліфікації кримінального правопорушення та застосування кримінально-правових засобів. Однак, такий концептуальний підхід Робочої групи на даний час викликає ряд питань теоретичного характеру.

Метою статті є встановлення особливостей модифікації інституту множинності кримінальних правопорушень у проекті Кримінального кодексу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут множинності кримінальних правопорушень є досить розроблений наукою кримінального права. Вагомий вклад у розробку вчення про множинність кримінальних правопорушень внесла харківська школа кримінального права на чолі з М. І. Бажановим (Зінченко І. О., Тютюгін В. І., Шевченко Є. В. та інші). Розробкою окремих питань вдосконалення вищезазначеного інституту, а також питань адаптації кримінального законодавства України до європейських стандартів здійснювали у своїх працях такі науковці, як Анакіна Т. М., Антонюк Н. О., Баулін Ю. В., Горох О. П., Гуторова Н. О., Демидова Л. М., Дудоров О. О., Зелінська Н. А., Колос О. В., Корнієнко В. В., Марін О. К., Навроцький В. О., Ободовський О. В., Созанський Т. І., Стрижевська А. А., Сюр Н. В., Ус О. В., Устрицька Н. І., Федорчук І. М., Хавронюк М. І., Яковюк І. В. та інші. Однак, лише у деяких працях (Гуторова Н. О., Марін О. К., Хавронюк М. І.), розглядалися нові концептуальні підходи Робочої групи з підготовки проекту нового КК України щодо реформування інституту множинності кримінальних правопорушень.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасні дослідження у галузі кримінального права визначають інститут множинності кримінальних правопорушень як «...явище реальної дійсності, яке у найбільш загальному вигляді означає вчинення однією особою декількох кримінальних правопорушень» [4, с. 6].

Велика юридична енциклопедія визначає множинність злочинів як вчинення особою (групою осіб) двох або більше злочинних діянь, кожне з яких передбачене у КК як самостійний склад злочину [5].

Даний інститут є елементом доктрини, не має чіткого нормативно визначення і є комплексом норм, розташованих в межах генерального інституту кримінального правопорушення (розділу VII Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень» та окремих норм (ст. ст. 70–72 КК) розділу XI Загальної частини «Призначення покарання») [6, с. 9].

Чинний КК України не містить поняття множинності, визначаючи лише його види (повторність, сукупність та рецидив), однак, окрім численних наукових визначень, варто брати до уваги положення п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» № 7 від 04.06.2010 року (далі – Постанова), яке зазначає, що повторність, сукупність та рецидив злочинів є окре-

мими формами множинності злочинів. Розділ VII Загальної частини КК України не містить положення щодо основного структурного елементу множинності – одиничного кримінального правопорушення, хоча п. 6 Постанови вказує на одиничне кримінальне правопорушення як основи множинності.

У розробці наукового поняття множинності кримінальних правопорушень можна спостерігати певну однаковість у визначенні її правової природи та ознак. Так І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін зазначають, що під множинністю слід розуміти вчинення особою самостійно (або у співучасті) двох чи більше кримінально протиправних діянь, кожне з яких передбачене в Особливій частині КК як самостійний склад кримінального правопорушення, за умови, що кожне з цих діянь не втратило кримінально-правового значення і є відсутніми правові перешкоди для здійснення кримінального судочинства [7, с. 16]. Тотожним за ознаками є дефініція О. К. Маріна, який визначає множинність кримінальних правопорушень як вчинення особою двох або більше одиничних кримінальних правопорушень, кожне з яких містить самостійний склад, зберігає своє кримінально-правове значення та є самостійною підставою кримінальної відповідальності [4, с. 9].

Отже, на основі доктринальних визначень інституту множинності кримінальних правопорушень, у науці кримінального права виокремлюють його загальні ознаки: кількісні та якісні. Кількісні ґрунтуються на тому, що одна особа (чи група осіб) вчиняє не менше двох кримінально протиправних діянь. До якісних ознак належить: передбаченість кожного з цих діянь як окремого (самостійного) складу кримінального правопорушення; ці діяння є юридично значущими; немає перешкод для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ці діяння [6, с. 9].

Як особливий вид кримінально протиправної поведінки, множинність кримінальних правопорушень має своєрідну структуру і свої особливості у відображенні її видів в кримінальному законі [7, с. 6].

Н. І. Устрицька та А. А. Стрижевська акцентують на тому, що однією з проблем інституту множинності кримінальних правопорушень залишається відсутність єдиного критерію, на підставі якого можна було б здійснити їх класифікацію, тобто поділ на види (повторність, сукупність, рецидив). Зокрема, для вирішення питання щодо систематизації множинності кримінальних правопорушень пропонується виокремлювати їх за такими ознаками, що утворюють множинність: за тотожними чи різними юридичними складами кримінальних правопорушень; за часом та обставинкою вчинення кримінальних правопорушень; за фактом судимості особи за попередній злочин на час вчинення наступного. На думку А. А. Стрижевської, залежно від варіанта поєднання цих ознак між собою, типовими формами множинності кримінальних правопорушень є їх сукупність, повторність та рецидив [3, с. 540].

Окремо слід зазначити щодо основного елементу множинності кримінальних правопорушень – одиничного кримінального правопорушення. На основі досліджень (М. І. Бажанов, І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін, Є. В. Шевченко) сформульовано поняття одиничного кримінального правопорушення як структурного елементу множинності, під яким слід розуміти суспільно небезпечне діяння, яке має взаємопов'язані об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що мають місце в об'єктивній дійсності саме в такому сполученні, містить ознаки одного складу кримінального правопорушення і кваліфікується за однією і тією самою статтею чи частиною статті Особливої частини КК [7, с. 24]. Визначено й видові характеристики одиничного кримінального правопорушення: простого та ускладненого (триваючі, продовжувані, складені та інші). Саме на проблемі відмежування та кваліфікації ускладнених одиничних кримінальних правопорушень та різних форм множинності вказують як численні наукові публікації, так

і судова практика. Зокрема, у судах, органах досудового розслідування не склалася єдина точка зору стосовно того, в яких випадках вчинення особою двох і більше самостійних кримінальних правопорушень належить кваліфікувати за ознаками повторності, а в яких – за ознаками сукупності, що на практиці призводить до неправильної кваліфікації кримінально протиправних дій особи, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Однією з причин помилкової кваліфікації дій суб'єкта кримінального правопорушення є те, що «... законодавець дав нечітке визначення понять «повторність» і «сукупність» злочинів, зокрема, надав цим поняттям певної рівнозначності», а тому, для правильного застосування статей КК щодо інституту множинності кримінальних правопорушень, у судовій практиці судді повинні розуміти та правильно застосовувати в своїй діяльності ряд теоретичних положень науки кримінального права, які стосуються понять «продовжуване» та «триваюче» кримінальне правопорушення, «ідеальна» та «реальна» сукупність кримінальних правопорушень, правил кваліфікації при виникненні конкуренції чи колізії між статтями КК тощо [8].

Отже, виходячи з вищезазначених проблем науки кримінального права та практики правозастосування інституту множинності кримінальних правопорушень, слід звернутися до проекту КК, що мав би подолати вказані теоретичні, нормативні та правозастосовні проблеми. Зокрема, звернімо увагу на регламентацію поняття, видів та кваліфікацію множинності кримінальних правопорушень, визначених проектом КК.

Первинні варіанти контрольних текстів проекту Загальної частини КК за 2020 рік містили розділ 2.6. «Множинність злочинів», що визначав множинність злочинів як вчинення особою діяння, яке відповідає кільком складам злочинів та визначав такі види множинності злочинів як сукупність злочинів та рецидив злочинів. При цьому, ст. 2.6.4. «Одиничний злочин та його види» визначала, що не є множинністю злочинів ускладнений одиничний злочин, який відповідає одному складу злочину, а його видами є: а) триваючий злочин – одиничний злочин, який вчиняється одним діянням, що триває безперервно упродовж певного часу; б) продовжуваний злочин – одиничний злочин, який вчиняється кількома діяннями, об'єднаними єдиним наміром особи, які в сукупності відповідають одному складу злочину; в) складений злочин – кілька різних актів поведінки, які у своїй сукупності утворюють одне діяння, що відповідає складу злочину.

Варіант контрольного тексту проекту КК станом на 2023 рік у Розділі 2.8. «Множинність кримінальних правопорушень» визначав множинністю кримінальних правопорушень вчинення особою: 1) двох чи більше проступків або 2) двох чи більше злочинів, а до їх видів вже відносив лише сукупність проступків та сукупність злочинів, не визнаючи при цьому множинність вчинення особою проступку та злочину.

Контрольний текст проекту КК станом на 17.02.2025 року замість розділу, що визначав множинність кримінальних правопорушень, вказував тільки на одну з її форм – сукупність. Зокрема, положеннями Розділу 2.8. «Сукупність кримінальних правопорушень», визначено поняття сукупності кримінальних правопорушень як вчинення особою двох чи більше провин або двох чи більше злочинів за жоден з яких її не було засуджено, чи за жоден з яких до особи підлягають застосуванню кримінально-правові засоби.

У тексті проекту КК станом на 15.10.2025 року взагалі вилучено розділ щодо сукупності кримінальних правопорушень, і перенесено його регламентацію до Розділу 2.9. «Кваліфікація кримінальних правопорушень». Зокрема, ч. 1 ст. 2.9.4. «Кваліфікація сукупності кримінальних правопорушень» зберегла попереднє визначення сукупності

кримінальних правопорушень як вчинення особою двох чи більше провин або двох чи більше злочинів, за жоден з яких її не було засуджено і за кожен з яких до неї підлягають застосуванню кримінально-правові засоби. Ч. 2, 3, 4 ст. 2.9.4. регламентують правила кваліфікації сукупності кримінальних правопорушень: не визнається сукупністю кримінальних правопорушень вчинення особою провини та злочину; кожне із вчинених кримінальних правопорушень, які утворюють сукупність, підлягають кваліфікації окремо; кримінальні правопорушення, вчинені однією або кількома діями чи бездіяльністю, якими спричинена шкода двом або більше потерпілим, підлягають кваліфікації окремо щодо кожного з них з урахуванням шкоди, спричиненої кожному з них [1].

Такі зміни у підходах Робочої групи до трансформації інституту множинності зумовлені рядом факторів, зокрема:

1) концептуальним вибором формування структури проекту КК відповідно принципу юридичної визначеності, тобто відповідності положень КК вимогам доступності, стабільності, достатньої чіткості, однозначності та передбачуваності;

2) відмови від регламентації одиничного кримінального правопорушення як структурного елементу множинності, оскільки конструкція складів кримінальних правопорушень у проекті визначена як вчинення одиничного протиправного діяння однією особою, оскільки вчинення такого діяння групою осіб підвищує на визначений ступінь тяжкість злочину;

3) відмови від регламентації ускладненого одиничного кримінального правопорушення, на наш погляд, пояснюється уникненням формування подібних складів у проекті КК;

4) відмова від повторності та рецидиву кримінальних правопорушень перенесення форми множинності – сукупності кримінальних правопорушень до інституту кваліфікації кримінальних правопорушень та застосування кримінально-правових засобів пов'язана з відмовою від принципу поглинення менш суворого покарання більш суворим за вчинення декількох кримінальних правопорушень, передбаченням правила складання покарань, призначених за кожне кримінальне правопорушення, в межах, передбачених законом;

5) передбаченням окремої кримінально-правової кваліфікації і, відповідно, окремого застосування кримінально-правових заходів за кожне вчинене кримінальне правопорушення, зокрема, якщо такі кримінальні правопорушення передбачені однією статтею або частиною статті Особливої частини;

6) факт вчинення кримінального правопорушення, за яке особа повністю відбула призначене покарання та (або) щодо неї були виконані інші кримінально-правові засоби, на думку членів Робочої групи, не повинен впливати на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, а може враховуватися судом лише під час призначення кримінально-правових засобів [2, с. 111-112].

На думку О. К. Маріна відсутність регламентації у тексті проекту КК Україні інших форм (видів) множинності, крім сукупності, не означає їх відсутності як явища кримінального права [4, с. 71-74].

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, можемо зробити такі висновки:

1. Інститут множинності кримінальних правопорушень, що є комплексом норм чинного кримінального законодавства України, розташованих в межах генерального інституту кримінального правопорушення, вимагає свого вдосконалення через відсутність чіткого нормативного визначення, дискусійність для доктрини кримінального права та проблемами у правозастосуванні.

2. Одним з шляхів суттєвого вдосконалення інституту множинності є його модифікація у проекті нового КК до

однієї з його форм – сукупності кримінальних правопорушень, що свідчить про намагання розробників проекту максимально наблизити перспективне кримінальне законодавство України до європейських стандартів.

3. Відмова Робочої групи з підготовки проекту КК від традиційної доктрини в регламентації поняття множинності кримінальних правопорушень, їх форм (видів), одиничного кримінального правопорушення проходила поетапно і пов'язана з чітким слідуванням принципу юридичної визначеності та передбаченням окремої кримінально-правової кваліфікації і, відповідно, окремого застосування кримінально-правових заходів за кожне вчинене кримінальне правопорушення, зокрема, якщо такі кримінальні правопорушення передбачені однією статтею або частиною статті Особливої частини.

4. Правильність і дієвість застосування даного підходу Робочої групи щодо регламентації обраного

виду множинності кримінальних правопорушень – сукупності у формі кримінально-правової кваліфікації і застосуванню кримінально-правових заходів, можливо буде оцінити лише за умови прийняття даного проекту КК та правозастосовної діяльності, позитивних висновків вітчизняного та зарубіжного наукового співтовариства.

5. На наш погляд, у проекті КК варто було б залишити розділ, що регламентував множинність, одиничне кримінальне правопорушення, оскільки це показало б прогрес у нормативному визначенні тих інститутів кримінального права, що мають лише доктринальне вираження (за прикладом того, як проект КК визначає нормативне поняття складу кримінального правопорушення та його усіх елементів) та зберегло б системність усіх інститутів кримінального права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / Андрушко П. П. та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ. 494 с.
2. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України (станом на 15.10.2025 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/11/12/00-kontrolnyj-proyekt-kk-15-10-2025-eksperty-frn.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).
3. Устрицька Н. І. Інститут множинності злочинів на сучасному етапі розвитку кримінального права. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 539-541.
4. Марін О. Множинність кримінальних правопорушень : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 92 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. С. 523.
6. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 114 с.
7. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / за заг. ред. проф. Тютюгіна В. І. Харків : Фінн, 2008. 336 с.
8. Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України / уклад. О. П. Горох; за заг. ред. А. А. Музики. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. С. 219.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025